

Vägga - Gymnasieskola
Naturvetenskapligt Program

En Smyckad Pionjär i Karlshamns Industriella Historia

Folke Hoffner
folke.hoffner@utb.karlshamn.se
Handledare: Henrik Settergren

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Syfte.....	3
Frågeställning.....	3
Bakrund.....	4
Metod.....	5, 6
Resultat.....	7, 8
Diskussion.....	9, 10,
Slutsats.....	11
Referenslista.....	12

Inledning

I slutet av 1800-talet påbörjades ett reformationsarbete i Karlshamn av ingenjören Tengvall. Tengvall var ingenjör på Karlshamns spritförädlingsfabrik under en tidsperiod där personalen avsattes från sina befattningar och företaget som stod som ägare, Carlshamn Spirit Company var på väg mot en ekonomisk konkurs (*Karlshamns Historia 1863 - 1949 Del IV, 1950*). Karlshamn hade under denna tidsperiod bedrivit en framgångsrik sprit förädlingsfabrik och Tengvall var inte redo att förlora varken sitt jobb eller fabriken, och började snabbt arbeta på en ny idé som kommer att gynna Karlshamns historiska arv, mångkultur och ekonomi.

Syfte

Syftet med denna rapport om Karlshamns sockerfabrik är att undersöka hur sockerfabriken kom till och påverkade Karlshamns ekonomiska förutsättningar samt stadens framtid.

Frågeställning

Hur påverkade Axel Tengvall Karlshamns industriella historia?

Bakgrund

Under slutet av 1800-talet genomgick Sverige en period av industriell utökning och modernisering. Under denna tid var sockertillverkning en av de industriella faktorerna som erbjöd betydande ekonomiska fördelar. Den globala efterfrågan på socker ökade stadigt, och nya teknologiska framsteg gjorde tillverkning av socker från sockerbetor mer effektiv.

I Blekinge, en region som länge varit en export av jordbruksråvaror och industriprodukter (Länsstyrelsen *Blekinge*, 2024), låg staden Karlshamn. Här hade en L.O Smiths spritförädlingsfabrik etablerats år 1863 av Carlshamn Spirit Company. Trots fabriken framgångar, stod den inför utmaningar på grund av förändringar i marknadsförutsättningar och tekniska framsteg som gjorde att konkurrensen från bland annat behovet av sockerfabriker ökade samtidigt som efterfrågan av sprit minskade (*L.O Smith Blekingepojken som blev brännvinskung*, s75, 2001)

Karlshamn stod inför en situation där omvandlingen av spritfabriken till en sockerfabrik erbjöd möjligheter till ekonomisk tillväxt (*Karlshamns Historia 1863 - 1949 Del IV*, 1950). Det var på grund av dessa anledningar som initiativet att reformera fabriken och omvandla den till en sockerfabrik tog fart.

En drivande person i denna process var Axel Tengvall. Tengvall, som hade teknisk kunskap och en stark affärsinriktning, ledde arbetet för att överföra fabriken verksamhet till sockertillverkning. Hans arbete innefattade tekniska utvärderingar av fabriken kapacitet, övertygande av aktieägare att investera i ombyggnationen, och huruvida Blekinges jordbruksmarker var anpassade för sockerodling.

Den framgångsrika omvandlingen av Karlshamns spritförädlingsfabrik till en sockerfabrik var en milstolpe i stadens industriella historia. Det påvisade inte bara att en övergång från en äldre industriell era till en modernare var möjlig, utan bidrog även till stadens ekonomiska förutsättningar och skapade arbetstillfällen för invånarna. Karlshamn är ett exempel som visar det samspelet mellan teknisk utveckling, affärsmässig skicklighet och lokal samarbetsvilja som var avgörande för många svenska samhällen under denna tid.

Metod

För informationssökning har jag använt mig av litteraturstudier.

Urvalsprocess

I studien exkluderar jag stora delar litteratur som handlar om Karlshamns spritförädlingsfabriks historia.

I studien inkluderar jag följande:

- Litteratur om Karlshamns sockerfabrik
- Litteratur om Blekinges sockerbruk
- Litteratur om Axel Tengvall, L.O Smith samt Otto Smith
- Litteratur om ombygget av spritförädlingsfabriken
- Litteratur om Karlshamns industriella historia
- Litteratur om Karlshamns ekonomiska historia

Sökord

I studien har jag sökt på följande termer: "Sockerfabriken i Karlshamn" "Karlshamns industriella historia" "Sockerbruk i Blekinge" "Industrihistoria i Blekinge" "Sockerbrukets framväxt"

Databassökning/sökmotorer

Artiklar/litteratur sökte jag i följande sökmotorer: Google, Microsoft Edge och Diva portal. Anledningen till varför jag valde dessa sökmotorer var på grund av att Google, Diva Portal och Microsoft Edge är kända internationella sökmotorer som jag har jobbat med tidigare och har ännu inte lärt mig att enbart använda professionella vetenskapliga databaser. Samtliga litteratursökningar genomfördes under april - maj 2024.

Fritextsökning

I sökmotorn Google och Microsoft Edge använde jag mig av fritextsökning för att skapa en bild av hur forskningsfältet ser ut. Fritext sökning på ordet "Sockerfabriken i Karlshamn" i Google gav 3910 träffar. Jag avgränsade sökningen till "Hur kom sockerfabriken i Karlshamn till" och fick 1070 träffar.

Fritext sökning på ordet "Blekinges jordbrukshistoria" i Microsoft Edge gav 106000 resultat. Jag avgränsa sökningen till "Blekinges sockerodling 1890" som gav 71000 träffar. Av tidsskäl valde jag att närmare studera 2 stycken texter som belyser min frågeställning.

Google och Microsoft Edge är inga forskningsdatabaser. Detta har gjort att jag inte kunnat avgränsa sökningarna på bästa möjliga sätt och därför fått breda sökträffar.

Kvalitetsgaranti

Min rapport och dess resultat är beroende av hur väl skribenterna/författarna värderat och presenterat sina resultat. Det har därför varit viktigt att försöka kontrollera källorna till de texter jag läst. Eftersom jag fått breda sökträffar har jag inte kunnat läsa all litteratur, vilket är en brist i denna rapport.

Resultat

I boken "Karlshamns Historia 1863 - 1949 Del IV" (1950) beskrivs hur Tengvalls ansträngningar öppnade dörrar för att få igenom sitt förslag om att reformera den ineffektiva spritförädlingsfabriken till en sockerfabrik. Hans arbete innefattar undersökningar om huruvida blekinges jordbruksmarker var anpassade efter sockerodling, ritningar av nya maskiner och ombyggnationer av fabriken. Ytterligare arbetade han ständigt med att bearbeta de engelska aktieägarna i Carlshamn Spirit Company att gå med på de nya planerna och bidra med nytt kapital. Tiden var knapp för Tengvall då kuststäderna Nättraby, Ronneby och Sölvesborg också arbetade för att få tillstånd för en sockerfabrik samtidigt som det bara fanns plats för en sådan i Blekinge. Utöver konkurrensen om tillstånd var det den stad som först blev färdig med förberedelserna av en sockerfabrik som skulle bli fästet för den.

Under ett sockebruksmöte i Ronneby förklarar Otto Smith, son till L.O Smith (*Östergötlands Museum, 2024*) om hur tyska fackmän som undersökt den dåvarande spritfabriken tillsammans med ingenjören Roman som tidigare varit verkmästare, kommit fram till och konstaterat att Karlshamns spritförädlingsfabrik har alla möjligheter för att byggas om till en sockerfabrik. Under tiden fortsatte Tengvall att jobba på att de engelska aktieägarna skulle godkänna och tillföra kapital till reformeringen av spritfabriken vilket blev ett faktum den 14 november 1893 då aktieägarna gjorde en insats på 400 000 kr till Carlshamn Spirit Company, en summa som idag motsvarar 32 miljoner kronor. Blekinges jordbrukare samlades då omedelbart vid ett jordbruksmöte i Stilleryd för att diskutera hur deras bruksmarker skulle användas till fördel för den nya sockerfabriken, och Tengvall satte krav på bönderna för att maximera sockerproduktionen. Till exempel yttrade Tengvall "Jag skulle vilja se den bonden i synen som inte kan avsätta $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ tunnland för att odla betor nästa år. Det är ni, som skola sätta företaget i sadeln, det skall sedan bli min sak att tillse, att det lär rida till allas lytnad och belåtenhet" (*Karlshamns Historia 1863 - 1949 Del IV, 1950*).

För att tillsätta en fabrik som ska handla med hela världen krävs det inte bara att själva fabriken är framgångsrik. Det krävs även att miljön runt om ska moderniseras. I boken "Karlshamns Historia 1863 - 1949 Del IV" (1950) kan man läsa om hur Karlshamns stad förändrades och moderniserades under samma tid som ombyggnationen till sockerfabriken. Efter det bekräftade insatskapitalet från de engelska aktieägarna och uppgörelsen om hur bruksmarkerna skulle utnyttjas står det klart att "Karlshamn är staden i syd som ska förse världen med socker" (*Willmersson, J, 1893*). I sockerfabrikens styrelse som även kallades "interimsstyrelse" (*Karlshamns Historia 1863 - 1949 Del IV, 1950*) sitter Tengvall tillsammans med Ernst Mayer och Robert Tärnström. Mayer och Tärnström är under denna tid stadsfullmäktiges ordförande samt vice ordförande vilket Tengvall kommer utnyttja till fabriken fördel. Bland annat förstärktes Karlshamns kaj med 27 000 kronor som idag motsvarar ungefär 2 miljoner kronor. Även Prinsgatan och Espinghamn (västra kustsidan av Karlshamn) förstärktes med ett totalt värde på 18500 kronor som idag motsvarar 1,4 miljoner

kronor. Utöver ovanstående skänktes alla hamntomter till bolaget. Allt detta tack vare Tärnströms och Mayers höga politiska positioner (*Sockerbruket, 2014*).

1894 påbörjades ombyggnationen av L.O. Smiths spritförädlingsfabrik och redan 1895 står den nya fabriken redo för den första betkampanjen (*Sockerbruket, 2014*). Betkampanj innebär den tid på året då jordbrukarna lämnar in sin skörd till sockerbruken. Sedan omfattas en process som omvandlar sockerbeter till färdigt socker. Kampanjen pågår från höst till tidig vår (*Svenska akademis ordböcker, 2024*).

Karlshamns sockerfabrik gav 1909 arbetsmöjligheter till ca 5% av Karlshamns befolkning (*Sockerbruket, 2014*). Detta återspeglas även i dagens Karlshamn genom AAK, som erbjuder arbetsmöjligheter för cirka 2% av stadens befolkning (*Ekonomifakta, 2024*). Sedan L.O. Smith fick klartecken om att bygga en spritförädlingsfabrik har Karlshamn varit en framstående industristad som lockat människor från olika delar av landet, och troligtvis kommer Karlshamn att fortsätta att vara en industristad under lång tid framöver.

Diskussion

Texten beskriver reformationsarbetet av spritförädlingsfabriken till sockerfabrik i Karlshamn i slutet av 1800-talet, ledd av ingenjören Axel Tengvall. Tengvall, som arbetade på Karlshamns spritförädlingsfabrik, tog initiativ till att omvandla fabriken till en sockerfabrik för att rädda både sitt arbete och fabriken från konkurs. Denna omvandling innebar stora tekniska och affärsmässiga utmaningar, men resulterade i betydande ekonomisk utveckling och förhöjd levnadsstandard i Karlshamn.

Felkällor och Begränsningar

Användningen av allmänna sökmotorer som Google och Microsoft Edge innebär en risk för bristande akademisk kvalitet i informationsinsamlingen. Dessa sökmotorer kan ge ett stort antal träffar, men utan möjlighet att avgränsa till vetenskapligt granskade källor, vilket kan leda till konsekvenser och opålitliga data. Vidare har tiden varit något stram vilket har resulterat i att endast ett fåtal texter har studerats närmare. Att inte all relevant litteratur har kunnat inkluderas i studien är en brist.

Validitet och Reliabilitet

Den historiska beskrivningen i analysen är beroende av hur bra källorna har presenterats. Textens trovärdighet vilar på författarnas förmåga att kritiskt granska och stå till svar för sina källor, vilket kan vara svårt när breda sökträffar används. Den begränsade möjligheten att kontrollera alla potentiella källor försvagar resultatets validitet och reliabilitet.

Långsiktiga Effekter

Den långsiktiga effekten av omvandlingen till en sockerfabrik var betydande för Karlshamn. Fabriken skapade arbetstillfällen och bidrar till Karlshamns ekonomiska välfärd, vilket hade en positiv inverkan på stadens utveckling. Den ekonomiska och kulturella tillväxten som följd av sockerfabriken återspeglas även i dagens industriella verksamheter i Karlshamn, som till exempel AAK.

Ekonomisk Påverkan

Omvandlingen av spritförädlingsfabriken till en sockerfabrik hade en betydande ekonomisk inverkan på Karlshamn. Tengvalls insatser, inklusive undersökningar om Blekinges jordbruksmarkens lämplighet för sockerbetor, ombyggnationer av fabriken och övertalning av aktieägare, var avgörande för projektets framgång. Denna omvandling krävde också betydande kapitalinvesteringar, vilket Tengvall lyckades säkra från de engelska aktieägarna.

Social Påverkan

Den nya sockerfabriken skapade arbetsmöjligheter för Karlshamns invånare. År 1909 sysselsatte fabriken omkring 5% av stadens befolkning, vilket innebar en betydande social och ekonomisk påverkan på det lokala samhället. Detta skapade inte bara jobb utan även social stabilitet och ekonomisk säkerhet för många familjer. Fabrikens etablering visar också på hur industriprojekt kan påverka och forma små samhällen genom att skapa nya ekonomiska möjligheter.

Politisk Påverkan

Tengvalls samarbete med stadsfullmäktiges ordförande och vice ordförande, Ernst Mayer och Robert Tärnström, visar på vikten av politiskt stöd i industriella omvandlingsprojekt. Deras inflytande hjälpte till att säkerställa nödvändiga infrastrukturella förbättringar och stöd för sockerfabriken, såsom förstärkning av västra kajen och skänkning av hamntomter till bolaget. Detta samspel mellan industri och politik var avgörande för att möjliggöra den framgångsrika omvandlingen och säkerställa fabrikens långsiktiga framgång.

Teknologisk och Industriell Utveckling

Omvandlingen av spritförädlingsfabriken till en sockerfabrik innebar också teknologiska och industriell utveckling. Tengvalls arbete med att ta fram ritningar för nya maskiner och ombyggnationer av fabriken visar på behovet av nya tekniska uppfinningar för att konkurrera mot den moderna industrin. Detta speglar en bredare trend under denna period av industriell revolution och teknologisk utveckling.

Lokal Konkurrens

Texten nämner konkurrensen från andra kuststäder som Nättraby, Ronneby och Sölvesborg, som också arbetade för att få tillstånd för sockerfabriker. Detta påvisar den intensiva lokala konkurrensen om industriella projekt och investeringar under denna tid. Det faktum att Karlshamn var den stad som först färdigställde sina förberedelser och därmed blev centrum för sockerproduktionen i regionen, visar på effektiviteten och beslutsamheten i Tengvalls ledarskap.

Långsiktiga Effekter och Historisk Betydelse

Den långsiktiga effekten av Tengvalls arbete kan ses i hur Karlshamn fortsatte att vara en framstående industristad och att detta arv lever vidare i dagens företag som AAK. Genom att skapa en stabil ekonomisk grund bidrog sockerfabriken till Karlshamns långsiktiga ekonomiska hälsa. Detta illustrerar hur en framgångsrik industriell omvandling kan ha framtida positiva effekter på en stad och dess invånare.

Slutsats

Resultaten visar att Axel Tengvalls insatser för att omvandla spritförädlingsfabriken till en sockerfabrik var avgörande för Karlshamns ekonomiska och industriella utveckling. Hans tekniska och affärsmässiga skicklighet, kombinerat med politiskt stöd och starkt ledarskap, bidrog till att skapa en ny ekonomisk grund för staden. Denna historiska händelse är ett tydligt exempel på hur industriell innovation och samarbete mellan olika yrken kan leda till långsiktig ekonomisk, kulturell och social framgång.

Referenslista

Länsstyrelsen Blekinge. (3 maj 2024) Backstugan i Brockamåla

<https://www.lansstyrelsen.se/blekinge/besoksmal/kulturmiljoer/backstugan-i-brockamala.html>

Gabrielson. B. (2001). LO.Smith Blekingepojken som blev brännvinskung.

Kristianstad boktryckeri AB

Moberg. O. (1950). Karlshamns Historia 1863 - 1949 DEL IV. Aktiebolaget E.I.G Johansson Boktryckeri.

Östergötlands museum. (3 maj 2024) Otto Smith 1864 - 1935.

<http://gammal.ostergotlandsmuseum.se/qrpages/751>

Hoffner Natt och Dag. M. (2014). Sockerbruket. Göteborgs Universitet

Svenska akademiens ordböcker (2022). (betes-kampanj).<https://svenska.se/so/?id=106257>

Ekonomifakta. (17 maj, 2024) Karlshamn.

<https://www.ekonomifakta.se/regional-statistik/din-kommun-i-siffror/karlshamn/?var=17258>